

חינוך לחיים

פרשת יתרו

בעצת יתרו להקל על משה ולהעמיד דיניים, יש להבין מס' דברים שהרי לכא' זה עצה פשוטה שאין בה חכמה יתירה שכל אחד יכול להציע זאת, וכן אם היא כה פשוטה מדוע משה לא עשה זאת מעצמו? עוד יש לתמוה הרי מינוי דיינים היא מצווה ממצוות התורה שנא' שופטים ושוטרים תתן לך ומדוע לא קיים משה מצווה זו מעצמה? וכן לפי עצת יתרו שצריך דין לכל עשרה אנשים יוצא שבסך הכל היה מספר עצום של דיינים כמבואר בסנהדרין י"ח 'נמצאו דייני ישראל שבעת ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות' ובאמת מדוע צריך כ"כ הרבה דיינים?

ונראה שיש כאן כוונה עמוקה, יתרו ראה נקודה של חסרון בכך שמשה עוסק לבדו בדינים השונים של בני' מפני שהעמיק להבין שהעמידה לפני משה מרתיעה את העם שכן פשוטי העם לא מסוגלים להביא ולפרט בפני משה – איש האלוקים – את ענייניהם הפשוטים והארציים, וכי יבואו לפניו בשאלת מחיי היום יום...? וכי יטרידוהו בשל מחולקות על ממון וכד' ? הרי משה הוא בחיר המין האנושי – אבי כל הנביאים, אז איך אני אטריד אותו בשאלות קטנות וחסרות ערך, אבל אצל האדם זה היה דבר שמטרידו וחשוב לו אך הכל מתמגד מול הענק שבענקים. וזה טען יתרו 'לא טוב הדבר' כי הרי אחד היסודות של דין (וה'ה בחינוך) שיוכלו העם לשטוח את טענותיהם באופן חופשי ופתוח ולא לנצור בליבם טענות וקשיים שרק יגרמו למחלוקות ומריבות. לפיכך אע"פ שאין כמשה רבינו לדון כל דין, קטן כגדול, מכל מקום מצד העם הבאים לדון היה חסרון בדבר שכן מרוב הערכתם והערצתם למשה רבם, לא היה בידם להעמיד את הדברים המעיקים עליהם באופן הראוי. ולכך יעץ יתרו להרבות בדיינים כדי שיוכלו העם להביא את שאלותיהם לפני מי שקרוב יותר אליהם, שמרגיש יותר פתיחות וכד' ולא יחששו לפרט את מעוקותיהם (ולכן לא סותר למצוות העמדת שופטים שמחייב להעמיד דיינים כפי הצורך הנראה לעין אולם יתרו חידש שיש צורך למנות גם כשאין בהם צורך הנראה לעין כי יש לחשוש שאולי לא מעלים טענות בגלל רוממותם של הדיינים, כי כשעש דרגות ויש הרבה ממילא יהא יותר פתיחות וע"י כך פחות מחלוקות)

וללמדנו בחינוך את הרעיון שכל תלמיד יוכל לשטוח את טענותיו, קשייו ולבטיו בפני אדם מתאים. כמו שזה נכון בדיינים כך במסירת התורה מרב לתלמיד ובחינוך ילדי ישראל. חובה שתהיה לכל תלמיד באשר הוא את ההרגשה הנכונה ואת היכולת לפרט בפני רבו את ספקותיו ושאלותיו, שהרי תלמיד אינו יכול לגדול ולצמוח אם אינו יכול להציע בפני רבו את כל מה שמעיק על ליבו, הן בלימוד והן בהשקפה והן בעיצה טובה ובהכוונה ועוד ועוד ולכן כל השיטות רב, מדריך חונך, מנווט הכלה כל ראוי ונכון וחובה כדי לעזור לתלמידו. וזהו סוד דברי חז"ל באבות 'לא הביישן למד' שכן מי שמתבייש מרבו לא יוכל ללמוד ממנו תורה כראוי ואף לא לקבל הימנו עצה ותושיה. וכן 'לא הקפדן מלמד' כי חובה על הרב לרדת ולהפתח לתלמיד שירגיש הכי נוח וראוי לספר ולשתף את הרב בקשייו.

ולכן גם מובן מדוע הקדימה התורה את פרשת עצתו של יתרו למתן תורה כי היסוד שחידש יתרו אינו חידוש רק בעיני הוראה והלכה אלא יסוד חשוב בכל דרך מסירת התורה מרב לתלמיד!!! ולכן הקדימו לנתינת התורה. אך יש עוד שאלה חשובה מדוע כאשר סבר יתרו בתחילה שמשה מלמד את העם תורה, לא היה קשה בעיניו איך יכול לשאת במשא זה לבדו, ורק לאחר שנודע לו שמשה רבינו לא רק מלמד אלא שדן את העם הוקשה לו הדבר? וכי לימוד תורה לעם שלם קל יותר מאשר לשפוט העם לבדו, לכא' היה צריך להעיר מדוע מלמד משה תורה את כל העם לבדו??

יש כאן חיזוק עצום למלמדי תינוקות של בית רבן – הרי ידוע דברי הפלאה (בהקדמה לכתובות אות כ"ט) שמה שאמרו חז"ל הרבה למדתי מרבתי... ומתלמידי יותר מכולם' שאין כוונת חז"ל לומר שהרב לומד מתלמידיו, אלא שבזכות תלמידיו זוכה הרב לחכמה מרובה ועצומה. וזאת מפני שכל ת"ח המרביץ תורה לעדרים, אינו מוסר את התורה מדעת עצמו, אלא מעביר הוא את התורה אל תלמידיו מאת ה' אל התלמידים ולפיכך מזכה אותו הקב"ה בחכמה מרובה יותר מהחכמה שהיה ראוי לה בזכות עצמו.

ומכאן כיוון שהמלמדים הם כצינור המחובר אל השכינה שהיא מקור החיים, זוכים הוא לכוחות רוחניים וכוחות הגוף מעל גדרי הטבע כדי להצליח במשימתם!!! וזה גם הטעם שכאשר משה שהה בהר במשך ארבעים יום לקבל את התורה זכה לכוחות שאינם טבעיים – 'לחם לא אכל ומים לא שתה' כי ברגע שלומד תורה כדי למוסרה לתלמידיו נעשה כצינור להעברת התורה מפי הקב"ה ולפיכך כוחותיו לא מוגבלים בגבולות הכח האנושי.

לכן כאשר יתרו היה סבור שמשה עסוק בלימוד התורה לרבים לא התפלא על כוחותיו כי לצורך מסירת התורה זכה משה לכוחות על טבעיים ויכול היה ללמד את כולם לבדו!!! אולם משעה שנודע ליתרו כי בחלק מהזמן עסוק בלדון דיני התורה אמר לו 'בל תבל' כי רק למרביצי התורה יש הזכות לכוחות מיוחדים ועל טבעיים.

זכרו זאת!!!

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת יתרו

אחת הטענות הנשמעות בימינו לא פעם, היא כי "יש לי טענות גדולות על הוריי", אם זה בדברים שחסכו ממנו ואם זה מצד התנהגות כזו או אחרת שלהם, או מצד שמורים לו לעשות דבר מסוים או לנהוג בדרך אחרת ממה שרצה, והרי לכאורה יש דוגמאות למכביר. ואם כן, באים בטענה, ש"לא כל הורים התורה חיובה לכבד", וכדו' וזו טעות גדולה וחמורה.

כתב הגאון רבי חיים פלאגי': "הנה שמעתי כמה אנשים ריקים ופוחזים, שאינם מקיימים מצות כיבוד אב ואם, בטענה כוזבת, שזאת המצווה נאמרה רק כלפי אב ואם שהם נוחים ומראים חיבה לבניהם, ולא לגבי אב ואם שהם קפדנים, ומכניסים עצמם בכל דבר, ועושים מריבה עם בניהם, ומכבידים עליהם. וכל דבריהם הבל וריק, שאילו כן, לא הייתה התורה צריכה להזהיר על כיבוד אב ואם, כי מאחר שהם הביאוהו לעולם וגידלוהו, האכילוהו, השקוהו והלבישוהו, עד כי גדל ונעשה חי הנושא את עצמו, כבר היה חייב לכבדם, כי אפילו אם היו אנשים זרים, היה חייב להחזיק להם טובה ולכבדם כל ימי חייו, משום הכרת הטוב אשר גמלו לו בימי נעוריו. וכבר אמרו חז"ל "כל הכופר בטובתו של חברו, כאילו כופר בטובתו של מקום". ועל כרחק שהוצרכה התורה להשמיענו שאפילו אב ואם קשוחים וקפדנים, וקשים במידותיהם וזר מעשיהם, אף על פי כן צריך לכבדם ולירא מהם יראת כבוד, וכל שכן שלא להתריס נגדם ולצערם". עכ"ד.

ובאמת מוכיח מניה וביה הגאון רבי חיים פלאגי', שהרי בשביל לכבד הורים שרק הרעיפו עליך טובה מיום שנולדת עד היום, לא צריך חיוב גדול "מהחמורות שבתורה" לכבדם בכל דרך. ועל כרחק, אם יש מצווה מיוחדת של כיבוד אב ואם, היא גם ההורים לא נהגו רק בטובה, ובכל אופן שהוא מצווה לכבדם, ובוודאי שלא לצאת כנגדם ולפגוע בהם. ובאמת איך יעשה זאת? איך יצליח לכבד הורים שיש בליבו כעס עליהם וחושב שנהגו שלא כשורה, ע"ד כותב בספר 'חרדים' לגאון רבי אלעזר אזכרי: יכבד את הוריו מתוך הוקרה והערכה רבה, כמו שמכבד לאדם חשוב ונכבד ומפורסם מאוד. ואפילו אם לא ניכרות בהם מעלות טובות כל כך, עם כל זה יסתכל על שאר מעלותיהם הטובות, שאין לך אדם שאין בו מעלה טובה, וילמד עליהם זכות, ובזה יקל לו לכבדם בכבוד והדר, כציווי הבורא יתברך.

והבחינה הזאת היא עומק הכוונה בכיבוד הורים. שלא יטרח בטרחתם וימלא בקשותיהם, ואפילו בפנים מאירות וכו' רק כפי שהכרת הטוב מחייבת וכדרך נימוסי העולם, אלא אף אם היה מקום שאביו לא גמל עמו טובה מעולם, בכל זאת חייב בכבודו מצד מצוות כיבוד אב, כמו שחייב בכבוד הקב"ה, כדי שיכיר את זה שלמעלה ממנו וכדי שיבין שיש "היררכיה" בבריאה – דע מה למעלה ממך. וכעת מובן מדוע מביאה מיד את המימרא ת"ר שלשה שותפין הן באדם - הקב"ה, אביו ואמו. נאמר כאן שהקב"ה מצווה אותנו לכבד את ההורים כביכול הם שותפים שלו ממש ולכן "בדין" הוא שיכבדו את כל השותפים בשווה.

ואם נתבונן עוד, זו בעצם חומרתה וגדולתה של מצוות כיבוד אב ואם, שהרי מצד נימוס ונוהג העולם, גם הגויים נוהגים כבוד בהוריהם. אבל הכיבוד אב ואם שלהם זה רגש פשוט של הכרת הטוב, ואם תהיה מציאות שלא גידלוהו בפועל, או שלא מכיר אותם, או שיש לו טענות על הוריו, המציאות היא שלא יכבדם. אבל אצל יהודי שהכבוד אב ואם שלו זה כמו לכבד את הקב"ה, א"כ לכפור בהורים זה לכפור בקב"ה עצמו. בנימוסים של הגויים, מי ש"מכתיב את עצמו סגרון למלך" (עיין דברי המדרש) כלומר, הולך להיות חייל ואיש מלחמה שנשבע לעשות רצון המלך, זה אומר שהוא מקבל על עצמו מעתה ואילך לשמוע ולהיות נכנע אך ורק לקולו ולרצונו של המלך, ובכך בעצם באופן מעשי הוא פורק עול רצון הוריו. וכאן בא המלך הקב"ה ואומר להיפך, מי שרצה לעשות רצוני ולהיות נכנע לי – שיעשה רצון הוריו.

אמר פעם אחד מגדולי בעלי המוסר, כי "שאלת" האפיקורסים הידועה "איפה הקב"ה היה בימי הזעם", היא שאלה לא אפיקורסית בעליל, כי הרי כדי לשאול כזאת שאלה צריך להיות המאמין הכי גדול. צריך להאמין שיש הקב"ה, שהוא שולט על העולם, שהוא משגיח בכל רגע, שהוא מעניש את הרשע ונותן שכר לצדיקים וכו' וכו'. קודם כל צריך להאמין בכל האמונה הזאת, כדי לשאול, אם כן, כביכול 'קושיה' ומה התשובה? שמלכתחילה אין שום שאלה, כי אנחנו מאמינים ב"ואנוכי הסתר אסתיר פני" שהקב"ה עצמו נהג במידת הדין והסתר פנים. את הדבר הבסיסי הזה כל יהודי מאמין יודע, זה פשוט. אז מדוע כשזה נוגע להורים שלנו, יש מי שחושב שאם ההורים גרמו לו כאב, הוא פטור מחיוב כיבוד? הקב"ה ציווה אותך לכבד את הוריי, הוא זה שנתן לך את ההורים האלו, לומר שאתה פטור זה לכפור בעצם העניין - מי נתן לך את ההורים האלו?

חז"ל אומרים 'הוקש כיבוד אב ואם לכבוד המקום', ולא מצאנו בשום מקום דמיון לזה. ומדוע? כי שלושה שותפין באדם, הקב"ה עשה איתם שותפות לגדל אותך. לומר שאם ההורים שלי לא היו בסדר איתי אני לא מחויב בכיבוד, זה בעצם לכפור בקב"ה עצמו שנתן לך אותם - ואותם הקב"ה ציווה עליך לכבד. כשאדם יבוא לשמים לא יוכל לומר "הם פגעו בי ונפטרתי מכיבוד אב", אמרו לך לכבד את האבא שלך, לא אבא אחר. לך יש את האבא שלך ואת החיוב שלך. וסיים אותו אדם גדול וזעק – אף אחד לא יכול לפטור אותך מכיבוד אב ואם, אף לא אחד! כל מי שאומר לכם שדורש טובתכם, ומייצץ לכם לפגוע באבא ואמא שלכם, הוא לא יעמוד איתכם בבית דין של מעלה להיות הסנגור שלכם. זה אתם והקב"ה, ומה תענו בבוא היום כשהקב"ה ישאל אתכם, נתתי לך הורים בדיוק לתפקיד שלך בעולם, ואותם אמרתי לך לכבד, מי פטר אותך? אותו אחד שאומר לך כאן שזה בסדר, יעמוד שם איתכם? הרי הוא עצמו יצטרך לתת דין וחשבון. ונסיים בדבריו החריפים של רבי חיים פלאגי' 'ומזקנים אתבונן, ואבותינו סיפרו לנו, וגם ראינו בעינינו, הרבה בני אדם אשר הכרנו והבחנו בהם שהיו מכבדים לאב ואם שלהם כראוי וזכו לכבוד גדול ועושר ובנים, ואריכות ימים ושנים. וכל מי, שלא היה נוהג כשורה לכבד את אביו ואת אמו כראוי, הפך עליו בלהות, וצרות רבות סבבוהו, ולא יצאו מן העולם, עד שירדו מנכסיהם, בעניות גדול, ולא היה להם הצלחה וברכה בכל מעשה ידיהם, ומהם פגעו בהם חולאים רבים, ומהם לא זכו להבנות, ויצאו מן העוה"ז בפחי נפש ב"מ'

בינו נא זאת.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com